

УДК 343.13

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.2.42>**Наталія Верховська,**

магістрант факультету правничих наук

Національного університету «Києво-Могилянська академія»

НАСЛІДКИ НЕОБҐРУНТОВАНОГО АРЕШТУ БАНКІВСЬКИХ РАХУНКІВ ПІДПРИЄМСТВ ДЛЯ БІЗНЕСУ ТА СПОСОБИ ЇХ СКАСУВАННЯ

У статті окреслено проблему практики зловживання прокурорами своїми повноваженнями, яке полягає у поданні до суду необґрунтованих клопотань про накладення арешту на банківські рахунки підприємства під виглядом збереження речових доказів. Виявлено, що таке підприємство здебільшого не має і ніколи не мало будь-якого зв'язку з юридичною особою або групою компаній, які підозрюються у вчиненні кримінальних правопорушень, зокрема у легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, ухиленні від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), маніпулюванні на фондовому ринку тощо. Зазначено, що судді часто не досліджують матеріали таких клопотань та постановляють необґрунтовані ухвали про накладення арешту. Виокремлено наслідки безпідставного арешту банківських рахунків підприємств для бізнесу, зокрема, це втрата довіри контрагентів, втрата прибутку підприємства та знищення його репутації. Встановлено, що такі наслідки тісно взаємопов'язані, оскільки юридична особа штучно позбавляється можливості здійснювати розрахунки з контрагентами за своїми зобов'язаннями та розподіляти прибуток між учасниками.

Акцентовано на необхідності негайного звернення до суду у разі безпідставного арешту банківських рахунків підприємства. Визначено два способи скасування арешту банківських рахунків підприємства. Перший спосіб полягає у зверненні з клопотанням про скасування арешту до суду першої інстанції, тобто до того ж суду, який виніс ухвалу про накладення арешту. Другим способом є скасування ухвали про накладення арешту в суді апеляційної інстанції. Встановлено, що звернення до суду апеляційної інстанції з відповідною апеляційною скаргою на ухвалу про накладення арешту на банківські рахунки підприємства є більш швидким способом скасування необґрунтованих арештів, однак варто пам'ятати, що в такому разі рішення суду апеляційної інстанції є остаточним та оскарженню не підлягає. Зазначено, що представнику підприємства дуже важливо вибрати правильну позицію за результатами юридичного аналізу обставин справи і наявної доказової бази, на основі чого ретельно підготувати як процесуальні документи, так і власну модель поведінки безпосередньо під час судового розгляду.

Ключові слова: арешт банківських рахунків, збереження речових доказів, досудове розслідування, прокурор, слідчий суддя, скасування арешту, наслідки для бізнесу.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення ми можемо спостерігати непоодинокі випадки зловживання прокурорами накладенням арешту на майно, зокрема на банківські рахунки підприємств, під виглядом збереження речових доказів. При цьому саме підприємство здебільшого не має і ніколи не мало будь-якого зв'язку з підприємством або групою підприємств, яке підозрюється у вчиненні кримінальних правопорушень, зокрема у легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, ухиленні від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), маніпулюванні на фондовому ринку тощо.

Водночас слідчі судді часто задовольняють такі клопотання, не досліджуючи матеріали справи належним чином, покладаючись виключно на добросовісність прокурора.

Відтак підприємства змушені повністю зупинити свою діяльність, вони втрачають не тільки прибуток, але й довіру своїх контрагентів, репутацію, яку створювали роками. Така практика є неприпустимою в правовій державі.

Основними нормативно-правовими актами в такій сфері правового регулювання є: Конституція України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про банки і банківську діяльність» тощо.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій. Сучасні науковці та практики, зокрема Є. В. Дехтярьов, І. М. Чемерис, А. В. Дрозд, Т. В. Смалюк, П. Д. Денисюк та інші, зробили значний внесок у дослідження питання накладення арешту на безготівкові кошти підприємств, проте нерозкритим залишається

питання наслідків накладення арешту на банківські рахунки підприємств у разі, коли такі арешти є об'єктивно безпідставними, а також ефективних способів скасування арешту безготівкових коштів підприємств.

Мета статті полягає у прогнозуванні негативних наслідків безпідставного арешту банківських рахунків підприємств для бізнесу і визначенні на основі аналізу чинного кримінального процесуального законодавства та відповідної судової практики найбільш дієвого та оптимального способу скасування завідомо неправомірного арешту на банківські рахунки підприємств.

Виклад основного матеріалу. В умовах сучасності готівковий розрахунок між юридичними особами вже давно поступився безготівковій формі розрахунку, і на це є досить вагомою причиною: швидкість здійснення грошового переказу, його зручність, можливість легко відстежувати та контролювати проведені транзакції тощо. Відповідно до п. 4 Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затвердженого Постановою Правління Національного банку України від 29.12.2017 № 148 [1], суб'єкти господарювання, які відкрили поточні рахунки в банках і зберігають на цих рахунках свої кошти, здійснюють розрахунки за своїми грошовими зобов'язаннями, що виникають у господарських відносинах, у безготівковій формі, а також у готівковій формі з дотриманням обмежень та в порядку, установленому законодавством України. При цьому такі обмеження, окрім іншого, полягають і в тому, що суб'єкти господарювання мають право здійснювати розрахунки готівкою протягом одного дня за одним або кількома платіжними документами між собою лише у розмірі до 10 000 (десяти тисяч) гривень включно. Отже, банківський рахунок сучасного підприємства – це його основний засіб здійснення взаєморозрахунків з контрагентами.

Змодельюємо ситуацію, коли одного дня підприємству стає відомо про те, що всі його банківські рахунки арештовано (накладено арешт). Звісно, відповідальні особи мають негайно звернутися до юристів та повідомити їх про такий арешт, аби вони якнайшвидше зібрали всі необхідні матеріали та підготували відповідні процесуальні документи до суду. Але процедура скасування арештів банківських рахунків потребує часу, і досить значного. Тож у будь-якому разі підприємству доведеться певний час існувати без засобу розрахунку. Так, готівковий розрахунок і досі залишається можливим, але чи погодяться на такі умови контрагенти? Оче-

видно, що далеко не всі. Як наслідок, підприємство позбавляється, по-перше, можливості розрахуватися за поставку сировини, необхідної для вироблення продукції, по-друге, здійснювати належну оплату праці своїх працівників і, по-третє, виплатити дивіденди учасникам такого підприємства. У такому режимі підприємства малого та середнього бізнесу часто просто не в змозі втримати свої потужності та працівників, а тому багато з них стають банкрутами та підлягають ліквідації.

Втрата прибутку підприємства як наслідок безпідставного накладення арешту на його банківські рахунки тісно пов'язана із зупиненням діяльності підприємства. Фактично підприємству, яке опинилося в такій ситуації, потрібно спрямувати свої ресурси на ведення переговорів зі своїми контрагентами, аби вони погодилися на відтермінування оплати найважливіших послуг, без яких підприємство не зможе існувати. Йдеться про орендну плату за користування приміщенням, послуги з охорони об'єкта, на якому здійснюється промислове виробництво, тощо. Так, у самого підприємства буде виникати заборгованість перед іншими особами, і чим довше банківські рахунки будуть заарештовані, тим більшою буде заборгованість. Але, на нашу думку, це єдиний спосіб продовжити своє існування в таких умовах. Звісно, після скасування арешту банківських рахунків підприємство певний час буде продовжувати зазнавати збитків, оскільки воно буде змушене виконати всі свої зобов'язання, що виникли під час арешту рахунків. Але з часом, у разі правильного користування власними ресурсами та налагодження нових економічних зв'язків, ситуація має стабілізуватися, і підприємство ввійде у свій звичайний режим роботи, що поверне йому колишній стабільний прибуток.

Як слушно зазначають Н. Е. Деєва та В. І. Грабчак у своїй статті «Управління репутацією підприємства: основні фактори впливу на формування та підвищення», найважливішим складником формування репутації підприємства є довіра до даного підприємства всіх зацікавлених сторін [2, с. 48]. Так, етика бізнесу, що дозволяє побудувати довгострокові відносини та дає уявлення, що підприємство надійне та добропорядне, є одним із вирішальних факторів, що сприяють підвищенню репутації підприємства [2, с. 50]. Етика бізнесу полягає у налагодженні тісної та продуктивної співпраці підприємства зі своїми контрагентами. Вважаємо, що насамперед це стосується чіткого та вчасного виконання своїх зобов'язань перед ними. Так, головною метою ведення господарської

діяльності є отримання прибутку, тому, укладаючи договір, сторони розраховують на належне виконання кожною зі сторін своїх зобов'язань. Підприємство, на банківські рахунки якого накладено арешт, просто не в змозі сплатити за отримані товари або надані послуги за договором. Звісно, воно зобов'язане негайно повідомити іншу сторону про настання таких обставин, наслідком чого може стати підписання додаткової угоди до договору, за умовами якої сторони домовляться відтермінувати оплату, однак так чи інакше неможливість підприємством здійснити оплату вчасно, безумовно, підриває його авторитет. В умовах сучасного розвитку економічних зв'язків репутація (англійською мовою – «goodwill») часто здобувається підприємствами не роками, а десятками років. Шкода, що неправомірні дії суб'єктів владних повноважень, що полягають у протиправному накладенні арешту на банківські рахунки підприємства, можуть своїми діями знищити роками зароблену репутацію в такий короткий термін.

Існує два способи захисту скасування арешту банківських рахунків підприємств на підставі рішення суду: звернутися до слідчого судді з клопотанням про скасування арешту майна або оскаржити ухвалу про арешт майна шляхом подання апеляційної скарги.

Здебільшого слідчі судді накладають арешт на майно без виклику осіб, яким це майно належить, і арешт банківських рахунків – не виняток. Відповідно до ч. 1 ст. 174 КПК України, арешт майна може бути скасовано повністю чи частково ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування за клопотанням власника або володільця майна, якщо вони доведуть, що в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба або арешт накладено необґрунтовано [3].

Згідно з ч. 2 ст. 174 КПК України, клопотання про скасування арешту майна розглядає слідчий суддя, суд не пізніше трьох днів після його надходження до суду. Про час та місце розгляду повідомляється особа, яка заявила клопотання, та особа, за клопотанням якої було арештовано майно [3].

З точки зору формулювання норм кримінального процесуального закону все виглядає досить нелогічно. Але в практичній діяльності строки, встановлені КПК України щодо розгляду клопотання про скасування арешту майна, дуже часто порушуються. При цьому йдеться не про декілька днів затримки розгляду, а про місяці. Важко собі уявити, що більше ніж півроку підприємство з арештованими банківськими рахунками просто чекає розгляду клопотання. Звісно, це зале-

жить не тільки від завантаженості суду загалом, а й від добросовісності самих суддів, які визначаються автоматизованою системою документообігу суду.

Таким чином, порушення строків розгляду слідчим суддею клопотання про скасування арешту майна є найбільш серйозною проблемою скасування арешту майна судом першої інстанції. Підприємство, банківські рахунки якого протиправно заарештовано, не здатне вести правомірну господарську діяльність та з кожним днем зазнає дедалі більших збитків. Тому тривале ігнорування вирішення цього питання може призвести до банкрутства та ліквідації підприємства.

Іншим способом оскарження накладення арешту на банківські рахунки підприємства є подання апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді (суду) безпосередньо до суду апеляційної інстанції. Такий варіант є доцільним у разі допущення судом першої інстанції під час постановлення ухвали про арешт майна процесуальних порушень, які дозволяють вважати відповідну ухвалу незаконною та необґрунтованою [4].

Головною перевагою звернення до суду апеляційної інстанції з апеляційною скаргою на ухвалу про накладення арешту на майно є швидкість розгляду такої скарги, оскільки, на відміну від судів першої інстанції, апеляційні суди здебільшого дотримуються строків розгляду скарг, встановлених кримінальним процесуальним законодавством.

Згідно з ч. 1 ст. 395 КПК України, апеляційна скарга, якщо інше не передбачено цим Кодексом, може бути подана на ухвалу слідчого судді протягом п'яти днів з дня її оголошення. Якщо ухвалу суду або слідчого судді було постановлено без виклику особи, яка її оскаржує, в порядку, передбаченому статтею 382 цього Кодексу, то строк апеляційного оскарження для такої особи обчислюється з дня отримання нею копії судового рішення [3].

У практичній діяльності дуже часто підприємства, щодо майна яких вирішується питання про арешт, взагалі не отримують копію ухвали про накладення арешту на банківські рахунки, в єдиному державному реєстрі судових рішень вона також чомусь не висвітлюється, а тому підприємства дізнаються про існування такого арешту безпосередньо від банків, у яких вони мають рахунки. У такому випадку у разі оскарження ухвали до суду апеляційної інстанції пропонуємо на це звертати увагу в апеляційній скарзі, обґрунтовуючи строки апеляційного оскарження, щоб суд не відмовив у прийнятті апеляційної скарги до розгляду з мотивів пропущення процесуальних строків.

Подання апеляційної скарги потребує ретельної підготовки. Отже, представникам підприємств, на рахунки яких наклали арешт, необхідно перед поданням апеляційної скарги ознайомитися з матеріалами справи: детально вивчити клопотання прокурора, а також саму ухвалу про накладення арешту. У разі якщо вчасно ознайомитися з матеріалами справи не вдається, пропонуємо в апеляційній скарзі в повному обсязі викласти усі відомі представнику підприємства обставини справи та одночасно зазначити, що на момент підготовки апеляційної скарги ознайомитися з матеріалами справи так і не вдалося, а тому з метою звернення до суду апеляційної інстанції в строки, передбачені КПК України, представник підприємства подає апеляційну скаргу, написану лише на основі оскаржуваної ухвали, наданої для ознайомлення банківською установою (якщо банк надавав ухвалу для ознайомлення), а після ознайомлення з матеріалами справи представником буде подано доповнення до апеляційної скарги.

Зазвичай у таких випадках судді йдуть назустріч скаржникам та відкривають апеляційне провадження, призначаючи судові засідання в такі терміни, в які у представника підприємства є можливість ознайомитися з матеріалами справи та підготувати обґрунтовані доповнення до апеляційної скарги.

Висновки

Основними наслідками безпідставного арешту банківських рахунків підприємств є зупинення їхньої діяльності, втрата прибутку та довіри контрагентів. Законодавство встановлює чіткі обмеження розрахунку суб'єктами господарювання між собою в готівковій формі, презюмуючи, що кожне підприємство має свої банківські рахунки, а тому основний потік коштів має відбуватися через них. У разі накладення безпідставного арешту на банківські рахунки підприємство фактично штучно позбавляється можливості здійснювати розрахунки з контрагентами за своїми зобов'язаннями та розподіляти прибуток між учасниками.

Існує два способи скасування арешту банківських рахунків. Перший полягає

у поданні клопотання про скасування арешту майна до суду першої інстанції, тобто до того ж самого суду, який такий арешт наклав. Другий спосіб – оскаржити ухвалу про накладення арешту на банківські рахунки в апеляційному порядку. Кожний шлях має свої переваги і недоліки. Місцеві суди, за загальним правилом, є переважаними, а тому існує великий ризик, що клопотання буде розглянуто з порушенням процесуальних строків. Однак такий шлях відкриває для представника третіх осіб, щодо майна яких вирішується питання про арешт, певний вибір процесуальних дій. Суди апеляційної інстанції здебільшого розглядають апеляційні скарги такого характеру набагато швидше та у межах строків, передбачених чинним законодавством України, однак потрібно розуміти, що рішення суду апеляційної інстанції буде остаточним та не підлягатиме оскарженню. Отже, представнику підприємства дуже важливо вибрати правильну позицію та ретельно підготувати як процесуальні документи, так і власну модель поведінки безпосередньо під час судового розгляду.

Список використаних джерел:

1. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні : Постанова Правління Національного банку України від 29.12.2017 р. № 148 (у редакції від 01 січня 2021р.) / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17#Text> (дата звернення: 03.02.2021).
2. Деева Н.Е., Грабчак В.І. Управління репутацією підприємства: основні фактори впливу на формування та підвищення. *Молодий вчений*. 2016. Вип. 5 (32).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI (у редакції від 14 січня 2021р.) / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 03.02.2021).
4. Мороз В. Правові нюанси скасування арешту майна в кримінальному провадженні. *Юридична газета online : Всеукраїнське щотижневне професійне юридичне видання*. URL: <http://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/pravovi-nyuansi-skasuvannya-areshtu-mayna-v-kriminalnomu-provadhenni.html>. (дата звернення: 03.02.2021).

Natalia Verkhovs'ka. Consequences of unjustified arrest of bank accounts of enterprises for business, and methods of their cancellation

The article outlines the problem of the practice of abuse of power by prosecutors, which consists in filing unfounded motions to the court to seize the bank accounts of the company under the guise of preserving material evidence. It is founded that in most cases, such companies do not have and never had any connection with the company or group of companies suspected of committing criminal offenses connected with laundering, tax evasion or stock market manipulation. It is noted that judges often do not examine the materials of such motions and issue arrest warrants. The consequences of unlawful seizure of bank accounts of enterprises for business are the loss of trust of counterparties, the loss of profits of the enterprise

and the destruction of its reputation. In fact, such consequences are closely interrelated, as the company artificially loses the ability to settle with counterparties on its obligations and distribute profits among participants. It is emphasised on the need to immediately go to court in cases of unjustified seizure of bank accounts of the enterprise. It is founded that there are two ways to cancel the seizure of bank accounts of the enterprise. The first method is to apply for cancelling the seizure of property to the court of the first instance, that is to the same court that imposed such seizure. In such case, the representative of the company should file a petition to the court of the first instance in manner prescribed by law. The second method is to appeal the decision to the court of appeal. It is established that appealing to the Court of Appeal against the decision to seize the bank accounts of the company is a faster way to cancel unfounded arrests, but it should be remembered that in this case the decision of the Court of Appeal is final and not subject to appeal. For the company's representative, it is noted about the importance to choose the right position based on the results of the legal analysis of the circumstances of the case and the available evidence. Based on this, the company's representative shall prepare carefully the procedural documents and the own model of conduct directly during the trial.

Key words: seizure of bank accounts, preservation of material evidence, pre-trial investigation, prosecutor, investigating judge, arrest cancellation, consequences for business.

